

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โคนสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยขอเสนอสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้คือ

1. วัตถุประสงค์การวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. สรุปผลการวิจัย
4. อภิปรายผลการวิจัย
5. ข้อเสนอแนะ

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของป่าชุมชน โคนสูง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดการป่าชุมชน โคนสูง หลังปี พ.ศ. 2538 ของประชาชน บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โคนสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

2. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งออกได้ตามลำดับดังนี้คือ

1. ขอบเขตประชากรในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน โคนสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 48 คน โดยคัดเลือกประชากร กลุ่มเป้าหมาย แบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ ตัวแทน อสม. ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุและพระสงฆ์ จากวัดป่าหนองโก

2. ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของป่าชุมชนโลกสูงทั้งในอดีตและปัจจุบัน 2) ปัญหาในการจัดการป่าชุมชนโลกสูงหลังปี พ.ศ. 2548 ของประชาชนบ้านหนองโก ตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 3) การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโลกสูง ตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย 4) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชนและการพัฒนาป่าชุมชน โดยเนื้อหาและรูปแบบของเครื่องมือจะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมาย ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่เกี่ยวกับข้อมูลและสถานการณ์ในพื้นที่ที่เกิดขึ้นจริงทั้งในอดีตและปัจจุบัน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำหนังสือประสานงานไปยังผู้นำชุมชนเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางในการวิจัย ด้วยการวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจงการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่จึงเน้นที่กลุ่มเป้าหมายจากตัวแทนทั้ง 8 กลุ่มซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 48 คนตามจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมาย

3. สรุปผลการวิจัย

3.1 สรุปบริบทของป่าชุมชนโลกสูง

บริบทของป่าชุมชนโลกสูง ประกอบด้วย บริบทของป่าชุมชนโลกสูง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชน การเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน กฎระเบียบข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับป่าชุมชน :ซึ่งสรุปในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้คือ

3.1.1 สรุปบริบทของป่าชุมชนโลกสูง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

พบว่า ป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 เป็นพื้นที่ป่าไม้ จัดตั้งตามพระราชบัญญัติป่าไม้พุทธศักราช 2484 และเป็นป่าชุมชนเมื่อ ปี พ.ศ. 2528 เดิมมีพื้นที่ป่าจำนวน 870 ไร่ แต่ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าจำนวน 600 ไร่ เนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ของราษฎร เพื่อเป็นแหล่งพื้นที่ทำกิน และป่ามีสภาพเป็นป่าธรรมชาติ ประกอบด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่าหลากหลายชนิด สภาพป่าไม้ในป่าชุมชนโลกสูง ประกอบด้วยพรรณไม้ หลายชนิด มีสัตว์ป่า ได้แก่ นกกระยาง นกคุ้ม นกเขาใหญ่ นกกระปูด นกเค้าแมว นกตะขาบทุ่ง นกนางแอ่นบ้าน นกกระจิบ นกกางเขนบ้าน อีกา นกเอี้ยง นกกิ่งไคร่ง หนูทุก

ด้วยพรรณไม้ หลายชนิด มีสัตว์ป่า ได้แก่ นกกระยาง นกคุ้ม นกเขาใหญ่ นกกระปูด นกเค้าแมว นกตะขาบทุ่ง นกนางแอ่นบ้าน นกกระจิบ นกยางเขนบ้าน อีกา นกเอี้ยง นกกิ่ง โคร่ง หนูพุก หนูท้องขาว กระแต กระจ๊อน พังพอน เป็นต้น และบริเวณหนองน้ำ ยังพบ ปลาช่อน ปลาทอม ปลาดุก ปลากระดี ปลาตะเพียน ปลาหลด ปลาไหล เป็นต้น ป่าชุมชน โลกสูงไม่เพียงแต่จะผลิตผลิตอาหารเพื่อสนองตอบการบริโภคของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สาธารณะในด้านต่าง ๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น เป็นพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นพื้นที่ในการหาสมุนไพร หรือแม้กระทั่งเป็นพื้นที่ทางสังคมให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าไปเรียนรู้ทางทรัพยากรอีกด้วย

3.1.2 สรุปการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โลกสูง

พบว่า การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โลกสูง ของประชาชน พบว่ามี การใช้ประโยชน์ดังกล่าวมี 4 ประการคือ

1. การใช้ประโยชน์ในการสร้างที่อยู่อาศัย โดยประชาชน ได้ตัดไม้ เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย
2. การใช้ประโยชน์จากการเก็บหาของป่า ของป่า เช่น เห็ด มะขามป้อม มะม่วงป่า และผักหวานป่า เป็นต้น
3. การใช้ประโยชน์จากการเก็บสมุนไพร เช่น ขมิ้นชัน รักษาโรคกระเพาะอาหาร เป็นต้น
4. การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว ควาย เป็นต้น

3.1.3 สรุปการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชุมชน โลกสูงจากอดีต จนถึงปัจจุบัน

พบว่า การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน แบ่งเป็น 3 ช่วงได้ดังต่อไปนี้
 ช่วงที่ 1 ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2538 (เป็นช่วงการบุกเบิก ถิ่นสัตว์และตัดไม้ เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย) ในอดีต การจัดการป่าชุมชนในรูปแบบดั้งเดิม อาจผูกติดอยู่กับความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้ประชาชนในบ้านหนองโก ในอดีต สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้อย่างมีความพอเหมาะพอดี อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน โลกสูงก็เริ่มลดน้อยลง เพราะระบบความเชื่อในเรื่องดังกล่าวได้ถูกกลืนโดยกระแสสังคมยุคใหม่ ที่เน้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนองตอบความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ปี พ.ศ. 2521-2538 ถือได้ว่าเป็นยุคของการสูญเสียทรัพยากรป่าชุมชน โลกสูงเป็นจำนวนมาก เพราะคนในชุมชน ได้ทำการตัดไม้เพื่อแปรรูปนำมาสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง และขายเพื่อสร้างรายได้ โดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย การ

บุคลากร การสนับสนุนด้านงบประมาณในแต่ละปี จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2548 ป่าชุมชนโลกสูง ได้รับรางวัลประเภทพิทักษ์ป่า จากสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งถือเป็นรางวัลสูงสุดของคนในชุมชน และเหนือสิ่งอื่นใดคือการที่ได้เห็นคนในชุมชน ได้ร่วมมือร่วมใจกันที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อให้กลับคืนสู่สภาพสมบูรณ์อีกครั้ง

3.1.4 สรุปเปรียบเทียบและข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

เปรียบเทียบและข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กฎระเบียบในระยะแรก (ครั้งที่ 1) มีสาระสำคัญ เช่น

1.1 การตัดไม้จะต้องขออนุญาตกรรมการทุกครั้ง

1.2 ไม้ที่ตัดจะต้องเป็น ไม้ที่มีปริมาณที่ไม่มากและไม่ทำลายความ

หลากหลายของพันธุ์ไม้

1.3 การใช้พื้นที่ให้ใช้เฉพาะกิ่งก้านและไม้แห้งเท่านั้น

1.4 ห้ามมีการบุกรุกเพิ่มเติมและอนุญาตให้เฉพาะผู้มีใบจองก่อนหน้า

นั้นเท่านั้น

1.5 ห้ามมิให้มีการเผาป่าโดยเด็ดขาด

1.6 ห้ามล่าสัตว์ที่มีขนาดใหญ่และใกล้สูญพันธุ์ เช่น กระเจง อีเห็น หมา

ป่า กระต่าย

2. กฎระเบียบในระยะที่ 2 (ครั้งที่ 2) มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขกฎระเบียบ

บางข้อที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางในการอนุรักษ์ รวมถึงการออกกฎระเบียบเพิ่มเติม เช่น

2.1 ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิดในพื้นที่ป่าชุมชนโลกสูง

2.2 ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในป่าชุมชนโลกสูง

2.3 ห้ามจุดไฟหรือเผาป่าในเขตป่าชุมชนโลกสูงโดยเด็ดขาด

2.4 ให้เก็บพื้นที่เฉพาะไม้ที่หักและ โคนล้มเพียงเท่านั้น

2.5 กรณีต้องการใช้ไม้หรือทรัพยากรอื่นที่อยู่ในป่าชุมชน ให้มีการขอ

อนุญาตกรรมการและต้องมีเสียงเกินกึ่งหนึ่ง ยกเว้นกรณีการใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

3. กฎระเบียบในระยะที่ 3 (ครั้งที่ 3) การออกกฎระเบียบในระยะที่สาม ถือ

ได้ว่าเป็นการออกระเบียบ เพื่อควบคุมการทำลายทรัพยากรของป่าอย่างแท้จริงและที่สำคัญ ระเบียบดังกล่าว ยังเน้นถึงการลงโทษและการปรับค่าสินไหมที่ชุมชนร่วมกันเสนอ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้คือ

5. ปัญหา ขาดงบประมาณสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และ พัฒนาป่าชุมชน

6. ปัญหา ขาดงบประมาณในการพัฒนาทางความคิดของคนในชุมชน โดยการฝึกอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

ซึ่งทุกฝ่าย ได้ระดมสมองร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน โดยใช้ กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

3.3 สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนโคกสูง

จากการจัดเวทีระดมสมอง (Brain Storming) วันที่ 2 ตุลาคม 52 เวลา 9.00 น – 16.00 น. โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดทั้งหมดจำนวน 48 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทน อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนพระสงฆ์ ทุกฝ่าย ได้มีข้อสรุปร่วมกัน ใน กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โคกสูง เช่น การมีส่วนร่วมในการป้องกันและ ควบคุมการบุกรุกทำลายป่า การมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่า การมีส่วนร่วมในการสร้าง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยทุกฝ่ายต้อง ร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่ออนุรักษ์รักษาป่าชุมชน โคกสูง ไม่ให้คนภายในชุมชน หรือคน ภายนอกชุมชน เข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนอีกต่อไป เพื่อให้ป่าชุมชน โคกสูง อยู่คู่ชุมชน ตลอดไป

3.4 สรุปแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการป่าชุมชน

แนวทางในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการป่าชุมชน โคกสูง แบ่งออกเป็น 4 แนวทางที่สำคัญ คือ

1. การวางแผนในการบริหารจัดการป่าชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกในการ วางแผนบริหารจัดการป่าชุมชนให้แก่ชาวบ้านทุกคน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น ร่วมกันปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ร่วมทำแนวป้องกันไฟป่าในฤดูร้อน เป็นต้น

2. การกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ควรมีการ กำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด ไม่ควรยึดหยุ่น ปล่อยปะละเว้น ผู้ที่กระทำผิด เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นแหล่งที่ทำ กิน เป็นต้น เพื่อให้ป่าชุมชน อยู่คู่กับชุมชน อย่างยั่งยืน

เกิดความเสียหายกับธรรมชาติ การปลูกป่าทดแทนหรือปลูกป่าเพิ่ม เพื่อปลูกทดแทนต้นไม้ที่ถูกทำลายไป และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชนร่วมกัน เป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่ลูกหลาน หรือคนรุ่นหลัง ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนต่อไป

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล การติดตามและประเมินผล จะทำให้ทราบความก้าวหน้าในการบริหารจัดการป่าชุมชน ให้เกิดประสิทธิภาพ

4. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีประเด็นที่น่าสนใจ นำมาอภิปรายผลในแต่ละประเด็น ดังนี้คือ

4.1 เกี่ยวกับบริบทของป่าชุมชน โลกสูง ประกอบด้วย บริบทของป่าชุมชน โลกสูง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชน การเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนในอดีต จนถึงปัจจุบัน ภาวะเบียดขัดกลองในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และพิธีกรรมประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งขอแยกประเด็นการอภิปรายผล ในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้คือ

4.1.1 บริบทของป่าชุมชน โลกสูง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่า สภาพพื้นที่ป่าชุมชน โลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 เป็นพื้นที่ป่าไม้ตามพระราชบัญญัติป่าไม้พุทธศักราช 2484 และเป็นป่าชุมชนเมื่อ ปี พ.ศ. 2528 เดิมมีพื้นที่ป่าจำนวน 870 ไร่ แต่ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าจำนวน 600 ไร่ เนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ของราษฎร เพื่อเป็นแหล่งพื้นที่ทำกิน และป่ามีสภาพเป็นป่าธรรมชาติประกอบด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่าหลายหลากชนิด สภาพป่าไม้ในป่าชุมชน โลกสูง ประกอบด้วยพรรณไม้ หลายชนิด มีสัตว์ป่าได้แก่ นกกระยาง นกคุ้ม นกเขาใหญ่ นกกระปูด นกเค้าแมว นกตะขาบทุ่ง นกนางแอ่นบ้าน นกกระจิบ นกนางเขนบ้าน อีกา นกเอี้ยง นกกิ่ง โคร่ง หนูพุก หนูท้องขาว กระแต กระซิ่น หังพอน เป็นต้น และบริเวณหนองน้ำ ยังพบ ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก ปลาดุกเทศ ปลาตะเพียน ปลาลอด ปลาไหล เป็นต้น ป่าชุมชน โลกสูงไม่เพียงแต่จะผลิตผลิตอาหารเพื่อสนองตอบการบริโภคของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สาธารณะในด้านต่าง ๆ อีกมากมายไม่ว่าจะเป็น เป็นพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นพื้นที่ในการหาสมุนไพร หรือแม้กระทั่งเป็นพื้นที่ทางสังคมให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าไปเรียนรู้ทางทรัพยากรอีกด้วย

มากมายไม่ว่าจะเป็น เป็นพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นพื้นที่ในการหาสมุนไพร หรือแม้กระทั่งเป็นพื้นที่ทางสังคมให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าไปเรียนรู้ทางทรัพยากรอีกด้วย

ประเด็นดังกล่าว อธิบายได้ว่า ป่าชุมชน โคนสูง เป็นป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากประชาชนเห็นประโยชน์และความสำคัญของป่า จึงได้มีการอนุรักษ์ผืนป่าชุมชนไว้ เพื่อเป็นมรดกให้แก่คนรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลัง

4.1.2 ประเด็นการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โคนสูง พบว่ามี การใช้ประโยชน์ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การเก็บหาของ การเก็บสมุนไพร และใช้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัวควาย เป็นต้น

ประเด็นดังกล่าว อธิบายได้ว่า ชาวบ้านหนองโก ได้มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โคนสูงตามฤดูกาลพอประมาณ กับความจำเป็นหรือได้ขนาดพอดี และเก็บผลผลิตจากป่าโดยไม่ตัด หัก โคน และทำให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ชาวบ้านมีจิตใจในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชนร่วมกัน

4.1.3 ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชุมชน โคนสูงจากอดีต จนถึงปัจจุบัน พบว่า การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2538 (เป็นช่วงการบุกรุก ล่าสัตว์และตัดไม้ เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย) ในอดีต การจัดการป่าชุมชนในรูปแบบดั้งเดิม อาจผูกติดอยู่กับความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้ประชาชนในบ้านหนองโก ในอดีต สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้อย่างมีความพอเหมาะพอดี อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน โคนสูงก็เริ่มลดน้อยลง เพราะระบบความเชื่อในเรื่องดังกล่าว ได้ถูกกลืนโดยกระแสสังคมยุคใหม่ ที่เน้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนองตอบความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ปี พ.ศ. 2521-2538 ถือได้ว่าเป็นยุคของการสูญเสียทรัพยากรป่าชุมชน โคนสูงเป็นจำนวนมาก เพราะคนในชุมชน ได้ทำการตัดไม้เพื่อแปรรูปนำมาสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง และขายเพื่อสร้างรายได้

ช่วงที่ 2 ช่วงปี พ.ศ. 2538-2548 (ช่วงการตัดไม้แปรรูป เผาถ่านและทำเชื้อเพลิง ต้มเกลือสินเธาว์) การบุกรุกทำลายป่าในช่วงนี้ เป็นการทำลายเพื่อตอบสนองทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนรวม ถึงคนนอกชุมชนเป็นหลัก และเป็นช่วงที่ป่าชุมชน โคนสูงสูญเสียทรัพยากรอย่างมาก เพราะคนในชุมชนหันมาทำการตัดไม้เผาถ่าน เพื่อสร้างรายได้ และ

ขายทำเป็นเชื้อเพลิงให้กับ โรงงานต้มเกลือในเขตตำบล โลกพระและตำบลหนองอีเต่า ในระยะ นี้ไม้ในป่าชุมชน โลกสูงถูกตัดเป็นจำนวนมาก และยังมีการตัด ไม้ขนาดใหญ่ เพื่อแปรรูปส่งขาย ให้กับนายทุน ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมยิ่งขึ้น จนกระทั่งผู้นำชุมชนและผู้สูงอายุในชุมชน ทน เห็นสภาพป่าถูกทำลายไม่ไหว จึงได้มีการประชุมกับสมาชิกในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการ อนุรักษ์

ช่วงที่ 3 ช่วงปี พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน (ช่วงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน) จาก บทเรียนและประสบการณ์ของคนในชุมชน ที่ประสบกับการถูกแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน เพื่อสร้างการเจริญเติบโตให้กับระบบนายทุน ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง ที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน โลกสูง ให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ผู้นำและ แกนนำในชุมชนจึงได้มีการประสาน ไปยังอำเภอ เพื่อขอรับการสนับสนุนพันธุ์ไม้เพื่อปลูก ทดแทน และทางอำเภอจัดหาพันธุ์ไม้เพื่อปลูกทดแทน ไม้ที่ถูกทำลายจำนวน 2,000 ต้น โดย ชุมชนได้ช่วยกันดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าเป็น ไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้าน กิจกรรม ทรัพยากรและงบประมาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบล โลกพระ ที่ ทำหน้าที่จัดสรรงบประมาณ และทรัพยากรสนับสนุน จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2548 ป่าชุมชน โลกสูง ได้รับรางวัลประเภทพิทักษ์ป่า จากสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งถือเป็นรางวัลสูงสุด ของคนในชุมชน และเหนือสิ่งอื่นใดคือการที่ได้เห็นคนในชุมชน ได้ร่วมมือร่วมใจกันที่จะ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อให้กลับคืนสู่สภาพสมบูรณ์อีกครั้ง

ประเด็นดังกล่าว อธิบายได้ว่า ในอดีตชาวบ้านหนองโก ได้มีการบุกรุกป่า โดย ตัดไม้เพื่อแปรรูป สร้างเป็นที่อยู่อาศัย เผาถ่านและทำเชื้อเพลิง การบุกรุกทำลายป่าในช่วงนั้น เป็นการทำลายเพื่อตอบสนองทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนเป็นหลัก ทำให้ป่าชุมชน โลกสูง สูญเสียทรัพยากรอย่างมาก จนกระทั่งผู้นำชุมชนทนไม่ไหว ได้ลุกขึ้นมาต่อสู้อนุรักษ์และฟื้นฟู สภาพป่า จนสภาพป่ากลับคืนปกติเหมือนเดิม ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านทุกคน มี จิตสำนึกในการหวงแหนป่าชุมชนของตน

4.1.4 ประเด็นเกี่ยวกับระเบียบและข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มี รายละเอียด เช่น การตัดไม้จะต้องขออนุญาตกรรมการทุกครั้ง ห้ามมีการบุกรุกเพิ่มเติมและ อนุญาตให้เฉพาะผู้มีใบจองก่อนหน้านั้นเท่านั้น ห้ามมิให้มีการเผาป่าโดยเด็ดขาด ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจุดไฟหรือเผาป่าในเขตป่าชุมชน โลกสูง โดยเด็ดขาด และห้ามนำรถเข้าไปบนพื้นในบริเวณ ป่า โลกสูงโดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืนมีโทษ และกรณีต้องการใช้ไม้หรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่อยู่ใน เขตป่าชุมชนต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการป่าชุมชน เป็นต้น

ของ กมลทิพย์ คงประเสริฐ (2548 :98-100) ได้ศึกษา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาศูนย์พักพิงครอบครัวชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน : ศึกษากรณี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษา พบว่า เดิมป่าชายเลนตำบลบางขุนไทร มีการบุกรุกทำลายป่า มีการนำขยะมาทิ้งในบริเวณป่าชุมชน ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง มีผลกระทบต่อสัตว์น้ำ และพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ต่อมา ชาวบ้านตำบลบางขุนไทร เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ไม้ จึงได้จัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาศูนย์พักพิงครอบครัวชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน และชาวบ้านได้มีการร่วมแรง ร่วมใจในการอนุรักษ์ป่า ทำให้ป่าชายเลนของตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี กลับคืนสภาพป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์

4.2 ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการป่าชุมชน โศกสูงหลังปี พ.ศ. 2538 เช่น ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชน โดยคนในชุมชน และคนนอกชุมชน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย หรือตัดไม้ทำลายป่า เพื่อการพาณิชย์ ปัญหา ประชาชน ขาดความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปัญหาประชาชน ขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าชุมชน ร่วมกัน ปัญหาประชาชนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในกิจกรรมปลูกป่า ปัญหา ขาดงบประมาณสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน และปัญหา ขาดงบประมาณในการพัฒนาทางความคิดของคนในชุมชน โดยการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

ประเด็นดังกล่าว อธิบายได้ว่า ปัญหาในการจัดการป่าชุมชน โศกสูงหลังปี พ.ศ. 2538 เกิดจากชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หวงแหนป่าชุมชน ชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญของป่าชุมชน ไม่เห็นประโยชน์จากป่าชุมชน ดังนั้น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบล โศกสูง และทางอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ควรฝึกอบรม ให้ความรู้ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หวงแหนป่าชุมชน โศกสูง เพื่อให้ชาวบ้าน รู้จักหวงแหนสมบัติคือป่าชุมชน ให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป ซึ่งในประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน ของ บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ (2550 : 9) ได้ทำการศึกษา พระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับปี พ.ศ. 2550 กล่าวว่า พระราชบัญญัติป่าชุมชน จัดทำขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิเดช หมีนน้อย (2548 : 122-125) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนป่าดงนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษา พบว่า ป่าชุมชนดงนามน มีปัญหาการบริหารจัดการ เช่น ชาวบ้านบุกรุกป่าเพื่อขยายที่ดินทำกิน การตัด ไม้เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เผาถ่าน เป็นต้น ซึ่งหลังจากที่ได้มีการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ทุกฝ่าย ได้มี

ชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านได้เห็นประโยชน์และคุณค่าจากป่าชุมชน ทำให้ป่าชุมชนป่าคางนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ กลับมามีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ดังเดิม

4.3 ประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โลกสูง จากการจัดเวทีระดมสมอง (Brain Storming) วันที่ 2 ตุลาคม 2552 เวลา 9.00 น – 16.00 น. โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดทั้งหมดจำนวน 48 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทน อสม. ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนพระสงฆ์ ทุกฝ่ายได้มีข้อสรุปร่วมกัน ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โลกสูง เช่น การมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมการบุกรุกทำลายป่า การมีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่า การมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลโดยทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่ออนุรักษ์รักษาป่าชุมชน โลกสูงไม่ให้คนภายในชุมชน หรือคนภายนอกชุมชน เข้ามานุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนอีกต่อไป เพื่อให้ป่าชุมชน โลกสูง อยู่คู่ชุมชนตลอดไป

ประเด็นดังกล่าว อธิบายได้ว่า เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าชุมชน จึงได้ระดมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด มาสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนทุกคน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โลกสูง ให้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป ซึ่งประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ของอำนาจ คอวนิช (2528 : 10) กล่าวว่า ป่าชุมชน หมายถึง ป่าไม้ธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้น เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชน เจ้าหน้าที่ทางราชการที่เข้าไปจะต้องรู้จักการวางตัวให้เข้ากับชาวบ้าน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ของโกมล แพรกทอง (2533 : 5) กล่าวว่า ป่าชุมชน หมายถึง รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความรู้ ความต้องการพึงพาป่าของประชาชนมาเป็น วัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องเสมอตามความต้องการของชุมชน ตลอดทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สรรเสริญ ฤๅชา (2548 : 119-122) ได้ศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนหนองเม็ก ตำบลเสือเผ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนหนองเม็ก ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการรักษาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต

ตามวิถีของชุมชน การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน และความสามัคคีในชุมชนเป็นหลัก

5. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่ค้นพบ ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้คือ

5.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

5.1.1 เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน ควรมีการจัดทำแผนงานที่สามารถดำเนินการ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติของคณะกรรมการและประชาชนร่วมกัน โดยกำหนดจากประเด็นความพร้อมและศักยภาพของชุมชนก่อน

5.1.2 ควรจัดกิจกรรมด้านการพัฒนาแนวคิดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนได้มีทัศนคติ และความรู้สึกลอยlakมีส่วนร่วม และรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรในป่าชุมชนให้มากขึ้น

5.1.3 ควรมีการประสานงานกับกลุ่ม องค์กรเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้คณะกรรมการและประชาชน ได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการกับกลุ่มอื่น

5.1.4 ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามาเรียนรู้ในด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เพื่อปลูกฝังแนวความคิดให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อทดแทนคนรุ่นเก่า

5.1.5 ควรมีการจัด โครงสร้างองค์กรที่มีความชัดเจน และพัฒนาการบริหารจัดการให้สามารถจัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนต่างๆ เช่น สำนักงานสนับสนุนกองทุนเพื่อการวิจัย องค์กรบริหารส่วนตำบล สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงาน องค์กรที่ให้ทุนสนับสนุนการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

5.2.1 ควรทำการศึกษาวิจัย แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้แกนนำ และคณะกรรมการป่าชุมชน โศกสูง ได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำการศึกษาวิจัยด้วยตนเองทุกขั้นตอน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมถึงสรุปประเด็นปัญหาเพื่อพัฒนาในโอกาสต่อไป

5.2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการป่าชุมชนกับพื้นที่อื่น เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของปัจจัยและสิ่งแวดล้อมของแต่ละแห่งว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่างไร